

CAPUT V.

De condemnatione, vel absoluteione, vel purgatione reorum.

Huc referendi sunt titulus 18. lib. 2., tituli 2. 22. 34.
& 35. lib. 5.

ET facile est, & plenum publica utilitatis negotium leges poenales ferre adversus reos scelerum, aut delictorum. Difficile autem semper visum fuit, & plenum periculi, post latas leges in singulares criminum delictorumve reos pronuntiare sententiam, ob varias, quæ occurrere passim solent, facti dubitationes; qua in re jamdiu in adagium abivit, satius esse in dubio non damnare eum, qui reus fortè sit, quam poenis innocentem affligere. Ut cautè ad damnationem reorum procedatur, tria sunt generalia jacienda principia. Primum est, damnari jure reum, cum propria sincera confessione se reum esse adfirmavit. Alterum est, tunc etiam jure reum damnari, cum est conyictus. Postremum est, sententiam damnationis non statim paratam executionem habere, quousque aliqua appellacionis causa proponatur. Merentur hæc singulares observationes.

In primis generaliter verum est, reum in judicio confessum jure damnari, cap. 4. de iudiciis, cap. 2. de confessis, cap. 1. de accusationibus in 6. Tria tamen requiruntur, ut regula locum habeat. Primum debet confessio scienter prudenter elicitæ esse; nam si per errorem facta deprehendatur, nihil accusatori proderit, cap. ult. de confessis. Secundò confessio debet esse verosimilis, & quæ non repugnet adjunctis facti, quæ crimen delatum undecumque circumstant: hinc aëbat Paulus in l. 13. ff. de interrogat. in jure sciend., confessiones naturalibus convenire oportere, & Javolenus in l. 14. ff. cod., confessiones ita ratas esse, si id, quod in confessionem

venit, & jus & naturam recipere potest. Sic ut exemplum proferam, qui profiteretur hominem occidisse, qui vivus sit, poena homicidii puniri non deberet, l. 23. §. ult., l. 24. & 25. ff. ad leg. Aquil. Tertio confessio metu extorta non sufficiet, ut reus damnetur, can. 1. caus. 15. quæst. 6., can. 4. caus. 31. quæst. 2., quod absolutè verum est, ubi confessio extorta per metum fuerit ab accusatoribus, aut ab iis quorum quoquomodo interfuit reum damnari, aut etiam à quibuscumque privatis. Quid tamen, si iudicis auctoritate torqueri debuit reus causa eliciendæ confessionis, & reus tormentorum atrocitate præssus, ac subjugatus crimen fateatur? Sunt qui adversus hanc torquendorum reorum disciplinam declamant. Verùm Jureconsulti fatentur quidem esse rem hanc periculi plenam & fragilem, quæ sæpissimè fallit; nam plerique ita tormenta contemnant, ut exprimi eis veritas nullo modo possit, alii tanta sunt impatientia, ut in quovis mentiri, quam pati tormenta velint, l. 1. §. 23. ff. de quæstion., non esse tamen in iudiciis criminalibus abolendam, ubi gravissima sunt admissi criminis conjecturæ, quousque non utilius eliciendæ veritatis præsidium invenitur. Hinc factum est, ut tùm demùm reo, dum torquetur, confessio credatur, cum reus quod, dum torqueretur, asseruit, post tormenta confirmet. Quid verò, si reus non solùm crimen à se, sed etiam ab alio consortem criminis admissum profiteatur? Generalis regula est juris Romani, neminem reum de aliorum conscientia inter-

ro-

rogari, l. 16. §. 1. ff. de quæstion., l. ult. cod. de confessis: causam adjicit Paulus in lib. 1. sententiar. tit. 12. §. ult., ne alienam salutem in dubium deducat, qui de sua desperavit. Exceptio tantùm erat in delictis à familia servorum admissis, in quibus præsumptio oriabatur de mandato alicujus, & servi rei de mandantis persona interrogabantur, l. 6. & 17. ff. ad Sen. Cons. Silan. Exceptio etiam erat in latronibus, qui instructa veluti classe in viatores irruerent; hos enim de sodalibus permissum fuit interrogari, l. penult. cod. de feriis. Exceptio denique erat in crimine falsæ monete, ad quam eudendam argumeta erant, plurimos operam contulisse, l. 1. cod. de falsis monetæ. Non absimilis est Decretalium disciplina. Generaliter enim traditum est, reos confessos non esse de consortibus interrogandos; siquidem si accusatus de crimine non admittitur ad alios de eodem crimine accusandos, neque admittitur ad testimonium in eadem causa ferendum, cap. 10. de testibus. Clemens III. in cap. 1. de confessis excepti crimine læsæ majestatis, quod derivavit ex canon. 15. caus. 5. quæst. 3., qui tamen canon depromptus est ex epistolis Isidori Mercatoris. Hodie in foro publico hujusmodi quæstiones pronuntiat demùm sententia admittuntur ad capiendas conjecturas, ex quibus in alios inquiri possit, non ad testimonium perhibenda, cum damnati sint plerumque infames, semper autem suspecti, ne poenam, quam ipsi declinare non potuerunt, in alios etiam inferant.

Præterea vera est altera regula, conyictum in judicio jure damnari, etiam si crimen confessum minimè fuerit, cap. 4. de iudiciis. Dicitur autem conyictus, qui manifestus, & apertissimis probationibus crimen admissis demonstratur, l. ult. cod. de probation. Primò id contingit, cum quis in flagranti, id est, in ipso actu criminis deprehenditur. Secundò, cum talis est rei evidentia, quæ nulla potest tergiversatione celari, cap. 24.

in fine ff. de verb. signif. Tertio cum testibus probatum est, crimen à reo fuisse admissum: qua in re obtinet, ut testimonium numerus quadragenarius non excedat: ne criminalis processus in infinitum protendatur, cap. 37. de testibus; saltem verò duo testes concordati testimonium id adfirmet, cummodò aliàs integerrimi sint, & de quorum calumnia, vel mendacior nulla possit suboriri suspicio, can. 1. caus. 2. quæst. 4. cap. 23. de testibus. Frustrà autem hodie quis allegaret in contrarium canonem 2. caus. 2. quæst. 4., ubi traditur, duos supra septuaginta testes ad Episcopi, quatuor supra quadraginta ad Presbyteri, septem supra viginti ad Diaconi, septem ad ceterorum minoris gradus administratorum damnationem requiri. Sunt hæc figmenta Isidori Mercatoris, qui, uti superius observatum est in capite præcedente, nihil antiquius habuit, quam ut accusationes Episcoporum de medio tolleret; quam ob rem cum ista sub nomine Romani Concilii sub Sylvestro celebrati traderet, subdidit statim: *Testimonium laici adversus Clericum nemo recipiat*, can. 9. caus. 11. quæst. 1. Si hæc recipi quandoque potuerunt, ignoro planè, aliud in causis Clericorum, præsertim majorum, criminale judicium institui potuisset; nam semotis à ferendo testimonio laicis, inverosimile est, tot numero testes in uno cle-
ro inveniri, præsertim cum idem Isidorus & in ipsa sua Romana Synodo Sylvestro tributa rejecerit testimonium Clerici inferioris gradus adversus Clericum majoris ordinis, can. 10. caus. 2. quæst. 7. Quid ad hanc rem diceret Alexander III. qui in cap. 10. de testamento. Romanarum legum consuetudinem probare non potuit, juxta quas septem testimonium numerus in testamentis requirebatur, ea ductus ratione, quod à divina lege, & Sanctorum Patrum institutis, & à generali Ecclesie consuetudine id nascitur esse alienum, cum scriptum sit, quod in ore duorum, vel trium testium stet omne verbum? Æquidem scio,

scio, traditionem hanc Mercatoris laudatam fuisse à Leone IV. in epistola ad Episcopos Britannia, cujus monumentum extat in can. 3. caus. 2. quast. 4. ; eamque ipsam Leonis IV. sententiam visam fuisse confirmatam à Nicolao I. in epistola ad Salomonem Regem Brittonum. Verùm & Leo IV. & Nicolaus I. prudentissimè, & ex œconomia quadam uti sunt Isidorianis hujusmodi mercibus non quòd, ut arbitror, crederent magno momento valere, sed quòd adjunctis illius temporis opportuna erant, cum non omnino apud Brittones contemnerentur. Erant Brittones temporibus Caroli Magni obnoxii potestati ejusdem Caroli, ut colligitur ex can. 37. caus. 11. quast. 1. Peterunt paulò postea, ut sibi Rex constitueretur Imperatori subiectus, quod obtinuerunt necessitate quadam exigente, uti professus est Carolus Calvus in capitulari anni 877. apud Carisiacum cap. 23. Hac tamen adjecta conditione, ut ex certa tantum familia progeniti Regio nomine, ac dignitate potirentur. Primus inter Brittones Regnum sibi concedi amabat Numenios quidam, qui, ut facillius voti compos fieret, post occupatas arborum vi plures urbes, eiecit ab iis Episcopos universos, in quorum locum totidem Antistites sui ambitus conscios subrogavit. Id ut liberius moliretur, sparsit in vulgus, Episcopos olim constitutos gravibus criminibus esse inquinatos, quorum causa, ut removerentur à dignitate sua, nullum non lapidem movebat. Atque ut ritè novi Episcopi à se electi consecrarentur, veritus ne Archiepiscopi, seu Metropolitanus, qualis erat Turonensis, querela gravissima fieret, ipse Metropolitanus in sua ditione constituit, allegans, Turonensi Archiepiscopo Brittones numquam fuisse jure subiectos. Ejecti Episcopi qua apud Regem Francorum, qua apud Pontificem Maximum conquisi sunt; nec querelas inferre similis de turbata jurisdictione sua omisit Archiepiscopus Turonensis. Numenioso successit Salomon in Regno, qui

prædecessoris sui gesta tueri porgebat. Hæc fuit Brittonum conditio, & Ecclesiæ status temporibus Leonis IV., Nicolai I., & Joannis VIII., atque juxta hæc adjuncta explicandi sunt, tum laudatus canon 3. caus. 2. quast. 4. ; qui est Leonis IV., tum canon 10. caus. 3. quast. 6. ; qui verosimiliter tribui possent Joanni VIII., verus autem Nicolaus I., quemadmodum ego ostendi in meis animadversionibus in Gratianum. Porro laudati Pontifices in his factorum adjunctis, ut ejectorum Antistitum causas, & Turonensis Archiepiscopi juratuerentur, rati sunt opportunum, ut à dirimendis in specie subortis controversiis abstererent; noverant enim prudentius fore, si quasdam fortè in Britannia receptas traditiones allegarent, ex quibus Brittones ipsi spontè ed adducerentur, ut & irregulare adversus ejectos Episcopos susceptum judicium crederent, & lubentius Archiepiscopo Turonensi se subicerent. Proderant tunc Isidori Mercatoris decretales, ac passim de Provincia in Provinciam traductæ, si non ubique receptæ statim sunt, aliquam saltem reverentiam apud legentes inveniebant. His ut se fidenter posse duxerunt Leo IV., Nicolaus I., & Joannes VIII., inter cætera duo ex mercibus Isidori stabilientes principia, quorum primum erat, Episcopum damnari non posse, nisi crimina probantibus ingenti numero testibus, & eo, qui apud Mercatorem in laudata Synodo Sylvestri status ferebatur. Hinc putabant, inferri facillè posse, Episcopos à Brittonibus electo non nisi per injuriam, id est informi judicio fuisse damnatos; alterum erat, Episcopos damnari tantum posse in Concilio Episcoporum, in quod saltem duodecim Antistites convenissent. Hinc putabant, inferri facillè posse, Episcopos Brittones non potuisse ejicere Episcopos veteres utut sub Archiepiscopo electo à Numenioso constitutos, cum numerum duodenarium non attingerent, & facillè adduci posse Brittones Episcopos, ut se Turonensi

Me-

Metropolitæ subicerent, propterea quod duodecim essent in Turonensi Provincia Episcopatus. Itaque quod Leo IV. in singularibus adjunctis versatus prudentissimè, & ex quadam œconomia tradidit, ad generalem disciplinam traduci haud facillè poterit. Potest addi, id definitum esse ex Concilio Carthagenensi vulgò I. can. 11. 12. in collectione canonum Ecclesiæ Africana.

Denique postremum principium erat sententiam damnationis non statim paratam habere executionem, quousque aliqua appellatio causa proponatur; est enim appellatio species quadam naturalis defensionis nemini deneganda, nisi cum aparet, frustrâ appellationem interponi, & tergiversationis ergo, qua reus pœnam ceteroqui sibi jure debitam declinet. Hinc denegatur appellatio prima, si reus fuerit propria & sincera confessione damnatus, cap. 9. de excess. Prælat., l. 2. cod. quorum appellat. non recip., secundò, si reus in flagranti, & per evidentiam facti deprehensus in crimine fuerit, cap. 61. §. Porro de appellatione, nisi tamen quædam adhuc supersit dubitatio, an possit aliqua probabilis exceptio proponi, cap. 3. vers. Si autem eod. tit. in 6., tertio, si ob gravitatem alicujus flagitii, cujus memoriam quantocius aboleri, & quod statim vindicari, publicè intertens, leges publicæ appellandi facultatem sustulerunt, uti cautum est in crimine hæreseos, cap. 18. de hæret. in 6., quod & in crimine falsæ monete in jure Romano olim constitutum scimus, l. 1. cod. de falsa moneta.

Pertinent hæc ad condemnationem reorum. Certe quoque regulæ præstituendæ sunt, tum observandæ, cum reus absolvitur. Ex parte rei, qui controversiam passus est, obtinet, ut reo semel absoluto, nequeat regulariter novo judicio iterum de eodem crimine inquiri. Dixi regulariter, etenim duæ profertur vulgares exceptiones. Prima est, si reus fuerit absolutus, non quòd ejus

demonstrata innocentia fuerit, sed quòd satis apte non extiterint probationes; tunc enim novis emergentibus causis nihil obest, quinominus ad novum judicium, & causa cognitionem procedatur. Altera est, si accusator cum reo collusionem fecisset; siquidem tunc, colludente accusatore extra ordinem punito, Judex ex officio adversus reum inquiret, cap. 1. & sequentibus de collusione detegenda. Non tamen hic concluditur Judicis officium, nimirum ut reo tantum prospiciat absolute, sed quandoquæ animadvertendum erit in eum, qui crimen in judicium detulit, & causam controversiæ adversus reum institutam præbuit. Si judicium criminis ab exceptione cepit, perspicua res est, reo absoluto, permittendum esse eadem, ut liberè accusationem persequatur, vel testimonium ferat, quasi irritata adversus accusantem, vel testimonium ferentem exceptio. Difficilius est querere, quid sit observandum, ubi judicium ceperit, aut ab accusatione, aut à denuntiatione, aut ab inquisitione.

Jamdiu caverant Romani veteres, aut, ut nonnulli volunt, legibus duodecim tabularum, aut lege Remmia, aut Senatus Consulto Turpilliano, ut qui falsum crimen in judicium detulissent accusando, pœnam infamiae subirent, inusta in fronte turpi nota, seu littera K, quæ *Kalamnitatem* significabat, ad quam disciplinam respexit Cicero in oratione pro Sexto Roscio Amerino numero 57. dum scriberet: *Sed si ego hos bene noris, litteram illam, cui vos usque ad inimici eritis, ut etiam eas omnes oderitis, ita vehementer ad caput affigunt, ut postea neminem alium, nisi fortunas vestras accusare possitis* quam pœnam qui non subivisset, homo integræ frontis dicebatur, l. 13. ff. de testibus, imò & calumniatores eadem pœna pledebantur, qua accusatos pleci à Magistratibus postulabatur, quo rationis pœna dicebatur, l. 10. cod. de calumniator., l. uti cod. de accusatione. Meum non est in præsentia investigare, qui-

quibusnam specialiter legibus duæ istæ pœnæ indicæ fuerint; aut utrum aequè inflingerentur in calumniatores, qui scilicet odio, inimicitia, aut simili de causa, crimina falsa detulissent, ac in mo- ratores, qui intra annum non probabant crimina illata, & in desertores, qui de probatione criminis desperantes ab accusatione persequenda cessabant. Tantùm dixerò, primam pœnam litterarum in fronte conscribendarum ab usu exolevisse post legem Constantini, quæ extat in l. 17. cod. de pœnis, pœnam autem talionis nonnisi serius cessavisse fortè post tempora Justiniani, quum nimirum Romanarum legum disciplina sperni cœpit. Non potuit profectò Ecclesia suis iudiciis accommodare talionis disciplinam; etenim cum Clerici accusarentur, & pœna accusatis immineret aut suspensionis, aut dejectionis ab officio, eadem pœna non omnibus infligi poterat, cum possent esse aut laici Clericorum, aut Clerici minores Clericorum majorum accusatores, argumento canonis 3. caus. 5. quæst. 6. In veteribus ergo canonibus traditum est, ut qui probare non valuerit crimen, ab accusando in cæteris removeretur, imò & excommunicatione plecteretur, si laicus esset, aut si Clericus, deiceretur à proprio gradu, can. 1. 2. 3. caus. 3. quæst. 10., can. 4. & 8. caus. 5. quæst. 6. Isidorus Mercator, dum suas Pseudodecretales epistolas sub nomine veterum Pontificum concinnaret, cujus scopus is erat, quemadmodum superius observatum est, quòd accusationis iudicia difficiliora redderet, ad terrendos accusatores studuit quammaximè ut pœnam talionis in disciplinam ecclesiasticam in- vecheret, nec dubitavit sententias Imperatorum veterum de talione conceptas, præsertim in codice Theodosiano descriptas, Pontificibus priscis adtribuere, uti adparet ex can. 3. 4. caus. 2. quæst. 8. Non memoro canonem 2. caus. 5. quæst. 6., non enim est Gregorii, cui cæteroaquin inscribitur, sed est veluti

breviarium minus aptè compositum canonis 3. subsequens, quemadmodum observaverunt Correctores Romani. Non potuit tamen recipi in ecclesiastico foro ob causas modò indicatas disciplina Mercatoris è Romano foro deprompta: proindeque recipi necessariò debuit, accusatorem calumniantem condemnari primum in expensis, deinde in id, quod accusati interfuit causa suscepti iudicii, argumento capituli 23. in fine de accusatione, quòd si insignis accusantis improbitas, & perfidia videretur, receptum est, ut accusator pœna extraordinaria pro modo improbitatis & perfidiæ plecteretur, cap. 1. de calumniator., nisi tamen quidquam justo dolori accusantis indulgendum foret, ut in specie legis ultimæ ff. de public. iudic., & legis 2. ac 4. cod. de calumniatoribus.

Quoties de denunciatore quaeratur nollem in primis, huc adferretur canon 6. caus. 5. quæst. 6., nam, cujuscumque is sit auctoritatis cum cæteris Eliberitani Concilii canonibus, species, quæ ibidem fingitur, spectat delatores Christianos, qui ejusdem Christianæ fidei consortes odio Christianæ fidei ad Magistratus æthnicos deferabant. Nollem deinde, huc adferretur canon 7. caus. 5. quæst. 6. pertinet enim ad Monachos deferentes crimina Monachorum apud Præpositos monasterio, penès quos huius tunc erat publica ecclesiastica potestas, ac iurisdictio. Et reverè utut canon ille tribuatur octavæ Synodo, monuerunt tamen Correctores Romani, verius tribuendum fuisse Regulæ Monachorum S. Isidoro adscriptæ. Utrumque canonem ego expendo in meis animadversionibus in Codicem Gratiani. Potius huc referri posset can. 5. caus. 5. quæst. 6., in quo non Hadriani sententia agnoscenda est, sed constitutio Constantini Imperatoris adhuc Æthnici, edita anno 319., quæ habetur in l. 2. cod. Theodos. de petitionibus, recentioribus sæculis Gothorum manu depravata, verum & ista lex singularis erat, & spec-

tabat delatores illos, qui post victum à Constantino, & fractum Maxentium tyrannum deferre voluissent ex odio, & inimicitia apud Imperatorem victorem eos, qui pridem Maxentio adhaesissent; quemadmodum docet Gothofredus in suis animadversionibus in laudatum titulum codicis Theodosiani de petitionibus. Reverè hæc ipsa lex quamquam deinde in libros Capitularium Francorum iudicata fuerit, tamen aut numquam usu recepta est, aut, si aliquando recepta non diu viguit; nam Innocentius III. in cap. 2. de calumniat. præcipit, ut si denunciator canonice purgavisset innocentiam suam, id est demonstravisset, se non calumniandi animo ad denuntiandum accessisse, pœnam omnem evaderet, si verò de calumnia constaret, ab officio, & beneficio suspenderetur. Hodie in tribunalibus obtinet, ut denunciator ad expensas teneatur, quoties adparuerit, cum per calumniam denunciavisset, juxta ea, quæ tradit Faber in codice lib. 9. tit. 2. de fin. 9. & 10., unde colligitur, denunciatores, quamquam, uti suprâ traditum est, nomen inscribere non teneatur, postulante tamen reo debere monumentum suæ denuntiationis in Curia relinquere, ut, absolute secuta, adversus calumniatorem agi sine tergiversatione possit, argumento dicti capituli 2. de calumniator.

Quòd si ab inquisitione iudicium præcipit, sive præcesserit, sive non præcesserit denuntiatio, neque ipsa iudicii impensas ab inquirente repetet reus absolutus; nihil enim imputandum est inquirenti Prælato, dum ad animadvertendum in facinorosos homines gravissimo officio suo tenetur, nec facile de eo capi potest conjectura calumnie. Id ferè ipsum recipiendum est in eo, qui ex officio publica auctoritate sibi mandato accusat, vel denuntiat, vel post denuntiationem ab alio factam, auctoris partes in iudicio sustinet, quales sunt Promotores, ut vocant, Fiscales, quos satis à calumnia excusat, & liberat ac-

cessitas muneris, argumento l. 13. §. 5. ff. ad leg. Jul. de adulter. §. nisi calumnia maximè evidens fuerit, argumento leg. 2. cod. de his, qui accusare.

Jamverò, si ubi certò constat aliquem esse reum criminis, reus est sententia definitiva dammandus; si è contrario nullo modo probatur, aliquem reum fuisse, qui convenitur est absolvendus; quenam erit ferenda sententia, ubi aliquæ quidem, sed non plene probationes, aut gravissimæ conjecturæ, quæ propè ad probationem accedunt, in iudicio editæ fuerint, unde iudicis animus hæreat in incerto? Salebrosa semper res fuit ista, quæ apud nullas, quascumque etiam excelsissimas gentes aut legum aut Magistratum providentia sine ulla juris aut prudentum invidia definitur potuit, & manet adhuc sine spe certæ, & omnem omninò notam evasuræ definitionis. Sanè in civilibus causis inducta fuerunt in forum iuramenta suppletiva, ita dicta, quòd semiplenas probationis supplerent, sive redderent firmiores. Sed ista recipi quidem poterunt in civilibus causis, utpotè pecuniariis, ac propterea levioribus. In criminalibus autem causis utpotè gravissimis, in quibus de atroci inferenda pœna agitur, non erant facile permittenda. At enim cui danda essent? Non accusatori, qui pœnam iniquæ accusationis evadere studens, iudicio & adsertione sua facile accusatum ad supplicium duceret. Non reo, qui de improbitate admodum suspectus, præsumentis est pœnam potius velle, quam perjurium declinare, imò & in perjurium eò pronior esse potest, quò infirmior est ejus voluntas metu atrocis pœnæ perterrita, turbata, & veluti contremiscens. Etquidem torqueri reos conjecturis gravatos, ferè receptum est. At vel ipsi Jureconsulti hujus generis quaestiones periculi plenas esse inficiari non poterunt, uti suprâ observabam; neque alia potest reddi ratio, quam quòd alius huc usque nequiverit induci utilior modus eruen-

da veritatis. Sacri canones mitius cum reis agendum præstiterunt, reis eisdem valde gravatis purgationem indixerunt, cap. 34. de testib., cap. 15. de purgat. can., de qua cum adhuc agendum supersit, notandum iudicio est duplex purgationis genus, cum alia appelletur purgatio vulgaris, alia canonica. De purgatione vulgaris tria discutienda sunt: primum, in quonam illa consisteret: alterum, quænam fuerit ejus origo, & progressus: postremum, quænam de illa fuerit Ecclesiæ sententia.

Media Ecclesiæ ætate, cum præsertim Longobardi multas Europæ provincias occupabant, duplicis generis purgationem, ut ajunt, vulgarem invexerunt, quorum unum observaretur in iudicio accusationis, alterum in iudicio aut denuntiationis, aut inquisitionis. Cum iudicium ab accusatione cœpisset, & in dubio controversia hæretet, fiebat rei purgatio indicto initoque privato certamine (*monomachiam* alii, *duellum* alii appellaverunt) ita, ut qui eo victus fuisset, à causa cecidisse crederetur, id est victus accusator haberetur quasi convictus de calumnia, victus accusatus tanquam convictus de crimine, cap. 2. de purgat. vulg. Cum iudicium cœpisset ab officio iudicis inquirentis, seu ex denuntiatione alicujus, seu ex fama publica, monomachia non fiebat locus, ne iudicis persona, gradus, & dignitas in illud discrimen adduceretur. Fiebat tunc purgatio vel per aquam frigidam, vel per aquam calidam, vel per ferrum candens, ita ut reus periculo aquæ frigidæ expositus si submersus fuisset tanquam noxius damnaretur, è contrario absolveretur, si supernataret; item iudicio aquæ fervidæ purgandus nudatum brachium in aquam ferventem immitteret, innocens iudicandus tùm demùm, cum illæsus evaderet; & similiter reus per ferrum candens purgaretur, nuda manu ferrum candens arripiendo, manu ipsa facias admittisum, vel non admittisum; indicatura nimium si manus illæsa evasisset, reus

pro purgato haberetur, si læsa fuisset, planè probatum crimen iudicaretur.

Non est æqualis duplicis hujus generis purgationum origo. Antiquissima omnium est, quæ ferro candente fiebat, & in iudiciis Græcorum aliquando viguit etiam ante Christi nativitatem. Nam Sophocles prisus Poeta Græcus ejus mentionem perspicuam facit, dum retulit, Creontem Regem Corinthiorum vetuisse, ne corpus Poliniciis tumularetur, quod tamen clam à fratre Antigone sepultum fuit; hinc in milites ad cadaveris custodiam designatos motam fuisse questionem, quos inficiatis crimen ita loquentes inducit: *Sumus verò parati, & candens ferrum manibus tollere, & per ignem serpere, Deosque jurare.* Ex Æthiolicorum sententia erat hæc sacra quædam ceremonia, & instar solemnium iurjurandi maxime religiosi. Ut enim ipsi Solem venerabantur, sub nomine modò Jovis, modò Apollinis, suumque Deum in Sole agnoscebant, quem Philosophus Anaxagoras græco vocabulo *Mydron*, id est candentem laminam, appellabat; dum candentem ferri laminam manu arripiebant, aut dum super candentem laminam incedebant juraturi, præsentem Deo suo superstitionis quidem, sed acri persuasione jurare se profitebantur, quasi pleni religione, & reverentia Deum suum aut manu apprehensum, aut toto homine incedente occupatum testarentur. Plurimi extiterunt, qui cum Sole Deo sub Jovis nomine & Junonem Deam colebant, quam aëris & nimborum dominatricem prædicabant. Isti, ut præsentem Dea paratos se ad confirmandam veritatem iurjurando dicerent, aquam aut fervidam aut frigidam adhibebant, quasi Junonem perjuri vindicem in eo elemento, aut tutricem innocentie constituerent. His æthnicæ superstitionis præstigii inquinatos fuisse puto Gothos, Vandalos, Longobardos, quasi reliquiis prædicatæ parentum suorum religionis. Ea adtulere in Europam, & cum moribus suis pervicaciter custodirent, tùm aliis

eisdem recipiendi occasionem facile præbuerunt; præsertim cum unicuique populo, ac familia liceret, sibi seligere pro lubito certas leges, & consuetudines, quæ in Occidente variis commixtis gentibus occupato varie erant. Ab eisdem gentibus efferatis arbitror derivatam monomachiam, sive duelli disciplinam. Ut enim Gothi, & qui ex Gothis nati sunt Longobardi, profugi erant à suis provinciis, & Occidentales provincias occupari sive jure sive injuria advenissent, omne jus armorum vi collocabant, & passim venditabant, ejus justam esse causam, qui in conflictu vicisset. Initio quidem tantum pœnæ illos ea traditio consistebat; sed paulatim initis conjugiorum, aliarumque arctarum societatum fœderibus, partim ex eo, quòd Occidentales Europei Longobardis assuescerent, partim ex eo, quòd pueruli ex matribus Europæis Occidentalibus nati, paterna vestigia facile premerent, monomachia, seu duellum passim obtinuit, probantibus præsertim Magistratibus ut plurimum Gothi ac Longobardi. Fortè etiam hujusmodi hominum genus pervasit ea agendi ratio, qua putarent, homines ad arma procliviores, hostibus terribiliores, & nobiliores ferocia reddi, dum frequens monomachii occasio præberetur.

Hæc nonnisi cum dolore maximo intuebantur Ecclesiarum Antistites, qui in monomachia quotidiana homicidia spreto divino ac naturali jure, in ferri candentis, & aquæ seu fervidæ, seu frigidæ purgatione non superstitionis tantum, sed veræ idololatriæ deplorabilem cultum non detestari, non horrere non poterant. Hinc monomachiam perpetuè improbaverunt, damnarunt, can. 22. caus. 2. quest. 5., cap. 1. & 2. de Cleric. pugnant. in duello. In purgatione autem seu aquæ fervidæ, seu aquæ frigidæ, seu ferri candentis duplicem improbitatem unam altera detestabiliorem agnoscentes, utranque quidem statim detestati sunt, & abolendam solerti vigilantia curarunt; sed in quibusdam provinciis cautius acta res est,

ut quod levius esset, interea toleraretur quadam cum patientia, dummodò quod gravius erat de medio tolleretur. Erat primum insignis improbitas in eo, quòd qui ferrum candens arripere, Solem vel luri Deum, qui periculo aquæ seu ferventis, seu frigidæ se subiceret, Junonem veluti Deum iurjurando testaretur. Hanc nefariam idololatriam eradicare statim, & ubicumque voluerunt, & facile potuerunt. Erat altera, nec tamen levius improbitas in eo, quòd in purgatione ferri, & aquæ fato quodam dirimenda relinquerentur judicia criminum per impietatem, aut, si divino iudicio commissa videbantur, nihil aliud id esset, quam tentare Deum, & singularibus miraculis finem contentionibus imponendum non sine impudentia, nisi simplicitatem dixeris, desiderare, can. 22. caus. 2. quest. 5. Hanc quoque abolendam improbitatem illico sollicitudo plurimum Antistitum curavit. Non tamen ubique vota Episcoporum impleri potuerunt. Hinc quidam extiterunt ferris, & obscuris sæculis, qui dummodò omnia Idololatriæ germina eradicarentur, ita demùm permiserunt, ut & ferri candentis, & aquæ seu fervidæ, seu frigidæ pericula herent, cum statis in Ecclesia, & ante verum Deum præcibus quoquo modo sanctificarentur, rati ea ratione commodius Idololatriam deleri, & de cursu temporis & has superstitionis veteris reliquias deletum iri. Ita fieri solet, ubi vitia multa sunt, & graviora suffocari possunt, toleratis interea levioribus, de quibus extinguendis spes etiam incipit affulgere. Ex his excusatos puto nonnullos Ecclesiarum quarundam ritus, qui tamen nunquam generales, nec in Occidentali quidem Ecclesia, extiterunt, juxta quos fiebat in Ecclesia inter Missarum solemniam purgatio per ferrum, aut aquam, argumento canonis 15. caus. 2. quest. 5., uti probant plura veterum monumenta, apud sacræ antiquitatis Collectores exhibita, inter cæteros apud Baluzium in tomo 2. Capitularium

Francorum pag. mihî 639. Ceterum ubi primiti dissipari caligo cepit, quæ ferrea secula obtegebat, & cultiora reddita sunt hominum ingenia, disciplina isthæc, quæ paucas sanè dioceses tenebat, curantibus præsertim, & urgentibus Pontificibus Maximis, interire visa est, can. 7. vers. *Purgationem*, & can. 20. caus. 2. quæst. 5., cap. 9. ne Clerici vel Monachi, cap. 8. de purgation. canon., cap. 1. 2. & 3. de purgat. vulgar. f. adeo ut hodie vix memoria vetustatis studiosos, hujus generis purgationes aliquando extitisse.

Nolim verò, in purgationis vulgaris exemplum, aut probabilem causam, in medium proferatur Mosaica disciplina, qualis exhibetur in capite 5. Numerorum, & apud Gratianum in can. 12. caus. 2. quæst. 5., de muliere adulterii suspecta, quæ ad Sacerdotes adducebatur, per aquas amaritudinis, & maledicta in iis congesta se purgatura. Et enim ista purgatio præterquamquod singularis erat in suspitione adulterii, & quidem ad privatam mariti querelam, longe à quocumque vitio erat apud Judæos, nec debet ullo modo cum vulgari purgatione aquæ frigidæ, aut fervidæ, aut simili comparari. Erat in vulgari purgatione apud Longobardos recepta veteris Græcorum idololatriæ vestigium sanè dammandum; quod in ea purgatione, aut Juno, aut Juppiter sub Solis nomine in testimonium innocentia advocaretur: at id in purgatione Judaica non erat. Erat deinde in vulgari purgatione Longobardorum gravis in Deum temeritas, proptereaquod non sine miraculo innocentia demonstrari potuisset; id autem erat tentare Deum, & sibi audacter persuadere, Deum illico miraculis cujuscumque innocentiam demonstraturum. At & istud vitium aberat à purgatione Judaica; cum non humana, sed divina esset Judaicæ purgationis institutio: neque Judæi ipsi Deum tentabant, sed Deus idem se innocentiam testa-

turum sponderat. Postquam verò quum universa judiciorum disciplina, hæc quoque disciplinæ pars in nova lege cessavit, cessavit etiam divina promissio, & quod olim sine ulla temeritate fiebat, non temerè deinde fieri non potuit.

Nova potius successit in Ecclesia, & simplicior purgandorum reorum ratio, ubi gravis esset criminis objecti suspicio, quæ cum canonibus Ecclesiasticis comprobata fuerit, purgatio canonica appellata est. Non tamen eadem semper fuit hujus purgationis ratio. Primum fieri cepit ad sepulchra Martyrum, vel ad reliquias eorundem, vel ad Crucem consecratam, aut ad Evangelium. Successit deinde, quanquam nec ubique, nec diu recepta fuerit moribus, purgatio ad Sacram Eucharistiam: ut plurimum autem media Ecclesiæ ætate, ac præsertim temporibus Decretalium invaluit, ut fieret adhibitis pluribus innocentia testibus in eodem gradu, & ordine constitutis, putà Cœpiscopis, aut Consacerdotibus; ac ferè semper in omni purgationis genere jusjurandum intercedebat. Antiquissima fuit purgatio ad reliquias Martyrum, quam noscimus jam indicatam à S. Augustino in epistola ad celerum, & populum Hipponensem, ex qua depromptus est canon 12. caus. 2. quæst. 1. Fuerat in Hipponensi Ecclesia à Bonifacio Presbytero de gravi crimine accusatus quidam Clericus nomine Spes, qui crimen ipsum in accusatorem retorserat. Ubi res dubia erat, jussit eos Augustinus, ut uterque ad sepulchrum S. Felicis Nolani frequentia miraculorum celebratissimi congregaretur, ibidemque suam quisque innocentiam testaretur. Facile autem sibi persuadebat Sanctus Aristides, animos accusatoris, & rei ad illud sepulchrum constitutorum terrore magnitudine frequentium miraculorum, sine calumnia, aut mendacio confessoros. Neque levis erat ista persuasio, propterea quod, uti scribebat Gregorius Magnus in homilia 32. in Evangelia, ad extimela Martyrum corpora viventes agri

veniunt, & sanantur, periri veniunt, & à demonio vexantur. Eandem ob causam Gregorius idem Magnus in can. 8. & 9. caus. 2. quæst. 5., voluit Maximum de simoniaca hæresi suspectum ad corpus S. Apollinaris purgari; & Leonem, ac Mennam ante corpus Apostoli Petri purgatos fuisse commemorat in can. 6. & 7. caus. 2. quæst. 5. Quod de reliquiis Martyrum receptum erat, id ipsum recipiebatur proposita Christi Servatoris Crucis, præsertim si ab Episcopo consecrata fuisset, ob majorem reverentiam, quæ ad illam exhibebatur; unde scimus, aliquando gravissimas penitentias indictas fuisse in eos, qui ad Crucem consecratam pejeravisse deprehensi fuissent, can. 2. caus. 22. quæst. 5. id ipsum etiam recipiebatur propositis Evangelii, uti in can. 17. caus. 2. quæst. 5. Interea ob frequentem usum istarum purgationum hominum perfidia falsis protestationibus assuevit, nec tantus fuit timor pejerandi ad reliquias Martyrum, ad Crucem, & Evangelia; quamobrem sæculo nono inventus est alius purgationis modus gravior, nimirum ita, ut reus ante sacram Eucharistiam constitutus testaretur Christi Corpus & Sanguinem de innocentia sua, & testatus statim communicaret; sibi enim persuadebant Episcopi illius ætatis, neminem nisi cautissimè, & cum protestatione veritatis ad tantum Sacramentum accessurum, ne judicium juxta phrasim Apostoli sibi manducaret & biberet. Primum id constitui cepit in Capitulari Aquisgranensi Ludovici Pii anni 817. cap. 14., & in monasteriis penitens monachos, ibi: *Ut de furto incerto oratio, & excommunicatio à Corpore & Sanguine Christi fiat, quousque culpabilis confiteatur.* Clarius deinde id constitutum est in Concilio Vormaciensi tam respectu Monachorum, quam respectu Clericorum, uti liquiddò constat ex canone 123. & 26. caus. 2. quæst. 5. Neque minus commoda videretur interpretatio canonis Triburicensis in can. 4. caus. 2. quæst. 5.,

si quis diceret nomine Sanctæ consecrationis, per quam Episcopi de crimine suspecti interrogari dicebantur, venire Sacram Eucharistiam. An etiam extra Germaniam & Galliam latius producta fuerit hæc disciplina, mihi satis competur non est. Tantum scio eadem ipsa media Ecclesiæ ætate invaluisse aliam purgationis canonicæ modum faciendæ per contestes integerrimos innocentes, quales præsertim erant Cœpiscopi, Consacerdotes, Conclerici. Induxerant Longobardi feudorum inventores, ut cum Vassalli apud Dominum jusjurando fidem suam obstringerent, adhiberent ad jurisjurandi celebritatem pares Curie, id est Convassallos. Displicere non poterat gravis hæc jurandi ratio, quæ non nisi cautissimè fiebat, proptereaque, cum purgatio per Eucharistiam non ubicumque reciperetur, nec quibuscumque placeret, purgatio per conjuratos facilius in ecclesiastico foro probata est, & quotiescumque gravis suspicio criminis in aliquo suboriretur, suspectus purgari cepit jusjurando, unâ cum ipso jurantibus pluribus ejusdem ordinis, aut gradus, quorum testimonium recipiebatur, & plurimum valebat, sive quòd essent viri fama & instruto vitæ integerrimi, sive ex eo quòd de accusati moribus notitiam haberent, Origo hujus purgationis repetenda videtur à fine sæculi octavi, id est à temporibus Leonis III. Papæ, & Caroli Magni Imperatoris. Cum Leo III. diu vexatus fuisset à Romanis Clericis, à quibus de atrocibus quibusdam criminibus insimulabatur, convocavit Romæ Concilium plurimum Episcoporum, coram quibus se jusjurando testatus est esse objectorum scelerum purum. Formula purgationis habetur in can. 18. caus. 2. quæst. 5., ubi tamen adjicitur, id non ex necessitate à Leone factum fuisse, sed potius, ut certius se à suspitione qualibet liberaret. Exemplum Leonis normal infertionibus Episcopis, & Clericis præbuit:

nam

nām in Capitulari anni 799. à Carolo Magno edito, cuius verba referuntur in cap. 35. lib. 5. Capitularium, tractatum adparet, quid agendum esset de Sacerdotibus, qui graviter suspecti de crimine forent, & dicitur, *hoc sapissime à nobis, & progenitoribus, atque antecessoribus nostris ventilatum est, sed non ad liquidum hactenus definitum.* Eam ob causam missi fuerunt Legati ad Leonem Pontificem, à quo id definiretur. Definitione à Leone facta anno 803., capitulum editum est in Gallia, quod legimus in canone 19. caus. 2. quæst. 5., qui perperam tribuitur Leoni Papæ ad Carolum scribenti, & potius tribuendus Carolo in comitiis Episcoporum definitiis modum purgationis ex rescripto Leonis Papæ. Videsis, quæ ego jam observavi ad hos canones in meis animadversionibus in Gratianum. Hinc sanè falsitatis redarguitur epistola Isidori Mercatoris, unde de promptus est canon 10. caus. 2. quæst. 5. tribuitur Sixto III., qui ibidem proponit se purgavisse coram testibus in Romano Concilio de criminibus à Basso accusatore objectis. Non solum apocrypha epistola est, sed & apocrypha sunt acta integra illius Concilii adeo barbara, & squalida, ut stomachum legenti facile moveant, minime sanè convenientia adjunctis quinti sæculi ecclesiastici, cuius initio Sixtus tenuit Pontificatum. Hinc quoque falsitatis redarguitur inscriptio canonis 12. caus. 2. quæst. 5., qui tribuitur Agathensi Concilio sexto sæculo celebrato, & in quo fit mentio purgationis Sacerdotis cum septem, Diaconi cum tribus sui Ordinis sociis faciende. Primus Burchardus eam sententiam tribuit Agathensi Concilio, quam elucubraverat ex variis monumentis Capitularium Francorum, & juxta mores suæ ætatis edendam curavit, quod etiam observavi in meis animadversionibus in Gratianum. Hinc denique falsitatis redarguitur canon 13. caus. 2. quæst. 5., tribuitur Concilio Ilerdensi aut anno 524.,

aut anno 546. celebrato, qui potius referendus est ad Capitularia Francorum quemadmodum & ego ostendi in laudatis animadversionibus in Gratianum. Itaque primum in Capitularibus Francorum tradita est ejus purgationis forma, in qua statim non certus numerus conjuratorum constitutus est, sed vel trium, vel quinque, vel septem, exemplo Leonis Papæ, qui duodecim Episcopus in sua purgatione habuit, uti legitur in dicto can. 19. caus. 2. quæst. 5. Eam ob rem in arbitrio erat Episcoporum, modo majorem, modo minorem conjurantium numerum designare, pro suspicionis, ut arbitror, gravitate. Factum inde fuit, ut in subsequentibus Conciliis modo major, modo minor numerus designaretur, modo etiam generaliter diceretur, suspectum esse jurejurando purgandum, quin de numero contestium mentio fieret, uti legitur in Concilio Triburiensi can. 22. ibi: *Si quis... aliquo crimine aut infamia deputatur, utatur jure, juramento se excusare. Si verò tanto talique crimine publicatur, ut criminiosus à populo suspicetur, ac propterea superjuret, aut confiteatur, & peniteat, aut Episcopo, vel Misso suo discutiente, per ignem candenti ferro caute examinetur.* Descripti canonis verba, ut agnosceatur mendum, quod ex collectione Burchardi derivavit in canonem 15. causa 2. quæst. 5., ubi perperam legitur, faciendam esse cum duodecim ingenis purgationem. Generaliter quoque in canone 16. caus. 2. quæst. 5. sub nomine Hincmari Rhemensis legimus constitutum, ut testes recipiantur ad purgationem, eo adjecto in integris capitulis Hincmari, ut tres saltem contestes adhibeantur, uti demonstravi in meis annotationibus in Gratianum. Alexander II. in epist. ad Ramaldum Cumanum Episcopum, cuius fragmenta sunt in can. 11. & 7. vers. *Purgationem*, caus. 2. quæst. 5., contentus fuit, purgationem fieri duobus tantum Sacerdotibus adscitis, & Innocentius, sive II. sit, sive III. in can. 17. caus. 2. quæst. 5., seu in cap. 5. de purgat.

gat. canon. voluit, Episcopum de simonia accusatum cum tribus sui ordinis, & quatuor Abbatibus, & religiosis Sacerdotibus esse purgandum. Lucius III. in cap. 8. de purgat. canon. purgationem fieri jussit cum septima, aut quinta manu sui ordinis; quamquam Innocentius III. extra ordinem in singulari casu quatuordecim conjuratores esse voluerit in cap. 30. eod. tit., ex quibus omnibus aliisque similibus, quæ in Decretalibus occurrunt, concludi potest, quoad numerum testium, purgationem canoniceam iudici consuevisse secundum arbitrium judicantis, uti legitur in cap. 12. §. ult. de accusation. Porro officium conjuratorum illud erat, ut postquam accusatus, & de crimine suspectus se criminis purum esse jurasset, jurarent illi se credere, accusatum, & suspectum verum jurejurando adfirmasse, cap. ult. in fine

de purgat. canon. Adde his capitulum 1. de confessis, cap. 10. de accusat., cap. 5. de adulter., cap. 13. vers. *Qui autem de hæreticis.* Hæc autem disciplina hodie ab usu ferè exolevit, & in locum purgationis successit simplex jusjurandum, quod reo deferretur, cum interrogatur; nisi tamen de gravissimis quibusdam criminibus agatur, in quo reipublice Christianæ plurimum interest, canonicas admitti purgationes, quale est crimen hæreseos, de quo quis suspectus deprehendatur, juxta dictum capitulum 13. vers. *Qui autem*, & capitulum 9. §. *Qui verò de hæreticis.* Non immoror diutius in expendendis generalibus criminalis rei præceptis, contentus singularia quedam exposuisse ex canonum disciplina maxima in parte collecta, cætera pro certo habens unumquemque facile ex civilis Romani juris interpretibus derivaturum.

DISSERTATIO SECUNDA DE CRIMINIBUS DIRECTO CONTRA DEUM ADMISSIS.

Quamquam in omni crimine genere graviter peccare humana perfidia possit, gravissima tamen, & præcæteris atrocitas habenda sunt scelera, quibus directò adversus Deum delinquitur, quorum propterea conscii merito rei divinæ læsæ majestatis in Ecclesiasticis canonibus appellantur. Hujusmodi flagitiorum immanitatem considerans Samuel ita exclamabat in libro 1.

Regum cap. 2. *Si peccaverit vir in virum, placari ei potest Deus: Si autem in Dominum peccaverit vir, quis orabit pro eo?* Paucis singulos tantorum criminum reos recensco. Videlicet ii sunt in primis, qui Christum & Christi fidem penitentis aversantur, vel Pagani, vel Judæi: secundò Apostatæ, & Hæretici, quibus proximè accedunt Schismatici; tertio blasphemæ, & sortilegi; quarto denique Jurisjurandi, & votorum violatores.